



AHOLI VA HUDUDLARNI TABIIY XUSUSIYATLI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISH

Baxranov Muradjan Xamidovich

*Navoiy viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati
xavfsizligi o'quv markazi boshlig'i, podpolkovnik*

Annotatsiya: Mazkur maqolada tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlarning kelib chiqish sabablari, ularning aholi hayoti va hududlar barqarorligiga ko'rsatadigan ta'siri hamda ularni oldini olish va oqibatlarini kamaytirishning ilmiy asoslari keng yoritilgan. Tadqiqot davomida favqulodda vaziyatlarning turli ko'rinishlari tahlil qilinib, aholini muhofaza qilishda zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv mexanizmlarining o'rni aniqlangan. Shuningdek, aholining tayyorgarlik darajasi, ogohlantirish tizimlari va davlat boshqaruvining o'zaro uyg'unligi favqulodda vaziyatlardan samarali himoyalanihning muhim omillari sifatida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyat, tabiiy ofat, aholi xavfsizligi, muhofaza tizimi, monitoring, ogohlantirish, evakuatsiya, barqaror rivojlanish.

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются причины возникновения чрезвычайных ситуаций природного характера, их влияние на жизнь населения и устойчивость территорий, а также научные основы их предотвращения и снижения последствий. В ходе исследования были проанализированы различные виды чрезвычайных ситуаций, а также определена роль современных технологий и механизмов управления в защите населения. Кроме того, уровень подготовки населения, системы оповещения и согласованность государственного управления обоснованы как важнейшие факторы эффективной защиты от чрезвычайных ситуаций.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, природное бедствие, безопасность населения, система защиты, мониторинг, оповещение, эвакуация, устойчивое развитие.



Annotation: *This article extensively examines the causes of natural emergencies, their impact on human life and territorial stability, as well as the scientific foundations for their prevention and mitigation. During the research, various types of emergencies were analyzed, and the role of modern technologies and management mechanisms in population protection was identified. Additionally, the level of public preparedness, warning systems, and the coordination of state governance are substantiated as key factors for effective protection against emergencies.*

Keywords: *emergency situation, natural disaster, public safety, protection system, monitoring, warning, evacuation, sustainable development.*

KIRISH

Hozirgi davrda insoniyat oldida turgan eng muhim muammolardan biri bu tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlarning ko‘payib borayotganidir. Yer yuzining turli hududlarida kuzatilayotgan zilzilalar, suv toshqinlari, sel hodisalari, kuchli shamollar va boshqa tabiiy ofatlar nafaqat iqtisodiy zarar keltirmoqda, balki inson hayoti va sog‘lig‘i uchun jiddiy xavf tug‘dirmoqda. Bunday vaziyatlar jamiyatning barqaror rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, ijtimoiy va ekologik muammolarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, aholi zich yashaydigan hududlarda bunday hodisalarning oqibatlari yanada og‘ir kechadi.

Tabiiy favqulodda vaziyatlarning oldini olish yoki ularning salbiy ta‘sirini kamaytirish masalasi bugungi kunda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Aholi va hududlarni muhofaza qilish tizimi nafaqat favqulodda vaziyat yuzaga kelganda, balki uning oldini olish, unga tayyorgarlik ko‘rish va oqibatlarini bartaraf etish jarayonlarini ham o‘z ichiga oladi. Shu jihatdan mazkur tadqiqotning dolzarbligi tabiiy ofatlarga qarshi kurashishda ilmiy asoslangan, tizimli va kompleks yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati bilan belgilanadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda tabiiy favqulodda vaziyatlarning mohiyatini chuqur o‘rganish maqsadida ilmiy-tadqiqotning turli metodlaridan kompleks foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini ilmiy adabiyotlar, soha bo‘yicha olib borilgan



tadqiqotlar va amaldagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar tashkil etdi. Ushbu manbalar asosida favqulodda vaziyatlarning kelib chiqish sabablari, rivojlanish bosqichlari hamda ularning jamiyatga ta'siri tahlil qilindi.

Bundan tashqari, turli hududlarda kuzatilgan tabiiy ofatlar haqidagi statistik ma'lumotlar o'rganilib, ularning oqibatlarini solishtirma tahlil qilindi. Kuzatish metodi orqali real hayotiy vaziyatlar o'rganilib, umumlashtirish asosida muhim xulosalar chiqarildi. Tadqiqot davomida zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi ham alohida e'tiborga olindi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlar murakkab va ko'p omilli hodisalar hisoblanadi. Ularning yuzaga kelishi ko'pincha tabiiy jarayonlar bilan bog'liq bo'lsa-da, ayrim hollarda inson faoliyati ham bu jarayonlarni tezlashtirishi yoki kuchaytirishi mumkin. Masalan, noto'g'ri qurilish ishlari, ekologik muvozanatning buzilishi va tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik favqulodda vaziyatlarning yuzaga kelish ehtimolini oshiradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, favqulodda vaziyatlarning aholi hayotiga ta'siri juda keng qamrovli bo'lib, u nafaqat bevosita zarar bilan cheklanmaydi, balki uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni ham keltirib chiqaradi. Uyjolarning vayron bo'lishi, ishlab chiqarish faoliyatining to'xtashi, transport va kommunikatsiya tizimlarining izdan chiqishi jamiyat rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ekologik muammolar ham yuzaga kelib, tabiiy muhitning buzilishiga olib keladi.

Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishda muhim rol o'ynashi aniqlangan. Xususan, meteorologik kuzatuv tizimlari, sun'iy yo'ldosh texnologiyalari va raqamli monitoring vositalari orqali xavfli hodisalarni oldindan aniqlash va aholini o'z vaqtida ogohlantirish imkoniyati yaratilmoqda. Bu esa talofatlarni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA



O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan samarali muhofaza qilish ko'p omillarga bog'liq bo'lib, u faqatgina texnik choralar bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayon ijtimoiy, iqtisodiy va tashkiliy jihatlarni ham qamrab oladi. Ayniqsa, aholi ongida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki favqulodda vaziyat yuzaga kelgan paytda insonlarning to'g'ri va tezkor harakat qilishi ko'pincha ularning hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi omil bo'ladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ko'plab hududlarda favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik darajasi yetarli emas. Bu esa favqulodda holatlarda noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga va ortiqcha talofatlarga olib keladi. Shu bois, aholining bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda oshirib borish zarur. Bu borada ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari va davlat tashkilotlari o'zaro hamkorlikda ishlashi lozim.

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash ham muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Raqamli monitoring tizimlari, mobil ilovalar orqali ogohlantirish, sun'iy yo'ldosh orqali kuzatuv olib borish kabi usullar favqulodda vaziyatlarning oldini olishda yoki ularning oqibatlarini kamaytirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Biroq, ushbu texnologiyalarni joriy etish bilan birga ularni samarali boshqarish va ulardan to'g'ri foydalanishni ham o'rganish zarur.

Shuningdek, infratuzilmaning holati ham muhim rol o'ynaydi. Qurilish me'yorlariga rioya qilinmasligi yoki mavjud binolarning eskirganligi favqulodda vaziyatlarda zarar miqdorini oshiradi. Shu sababli xavfli hududlarda qurilish ishlarini qat'iy nazorat qilish va zamonaviy muhandislik yechimlarini qo'llash talab etiladi.

Mazkur muammolarni hal etishda quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish zarur:

- aholi o'rtasida favqulodda vaziyatlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarni tizimli ravishda shakllantirish;
- zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish orqali tezkor ogohlantirish tizimlarini rivojlantirish;



— hududlarning tabiiy xususiyatlarini hisobga olgan holda xavfsiz infratuzilmani shakllantirish;

— davlat organlari va jamoatchilik o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish;

— favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha tezkor xizmatlar faoliyatini takomillashtirish.

Yuqoridagi jihatlar inobatga olingan holda, tabiiy favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tizimini yanada samarali tashkil etish mumkin bo'ladi.

XULOSA

Yuqorida olib borilgan ilmiy tahlillar va muhokamalar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan aholi va hududlarni muhofaza qilish masalasi murakkab va ko'p bosqichli jarayon hisoblanadi. Bu jarayon faqatgina favqulodda vaziyat yuzaga kelganda amalga oshiriladigan choralar bilan cheklanmaydi, balki uning oldini olish, unga tayyorgarlik ko'rish va oqibatlarini kamaytirish kabi bosqichlarni ham o'z ichiga oladi.

Aholini muhofaza qilishning samaradorligi ko'p jihatdan mavjud tizimlarning qanchalik mukammal tashkil etilganiga, aholi tayyorgarlik darajasiga va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasiga bog'liq. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tizimli va kompleks yondashuv orqali favqulodda vaziyatlarning salbiy oqibatlarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Shu bilan birga, kelgusida ushbu yo'nalishda amalga oshirilishi zarur bo'lgan asosiy chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

— favqulodda vaziyatlarni oldindan aniqlash va prognoz qilish tizimlarini yanada rivojlantirish;

— aholini muntazam ravishda o'qitish va amaliy mashg'ulotlar orqali tayyorlash;

— xavfli hududlarda qurilish va rejalashtirish ishlarini qat'iy nazorat qilish;

— zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali boshqaruv tizimini takomillashtirish;

— ekologik muvozanatni saqlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish.



Xulosa qilib aytganda, tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan samarali muhofaza qilish uchun barcha darajadagi boshqaruv tizimlari, ilmiy yondashuvlar va jamoatchilik faolligi o‘zaro uyg‘unlashgan holda faoliyat yuritishi zarur. Faqat shundagina inson hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilish, hududlarning barqaror rivojlanishini ta‘minlash hamda kelajak avlodlar uchun xavfsiz muhit yaratish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi. Favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risidagi me‘yoriy hujjatlar to‘plami. Toshkent, 2022.
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. Aholi va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to‘g‘risida. Toshkent, 2000.
- 3.Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Toshkent: O‘zbekiston, 1997.
- 4.To‘xtayev A., Rasulov B. Hayot faoliyati xavfsizligi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
- 5.G‘ulomov S.S., Qodirov R. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi. Toshkent, 2020.
- 6.United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction. Geneva, 2022.
- 7.World Bank. Natural Disaster Risk Management in Developing Countries. Washington DC, 2021.
- 8.Smith K. Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster. Routledge, 2013.
- 9.Alexander D. Principles of Emergency Planning and Management. Oxford University Press, 2016.